

Реч
На посланик Матиас Хьопфнер
По случай организирания от Фондация Конрад Аденауер и
Паневропейския съюз България форум на тема "Прозрачност в медиите"
(София, 01.10.2013)

Уважаема г-жо Паси, Уважаеми г-н Лозанов, Уважаеми г-н Мир, Уважаеми г-н Василев, Уважаеми г-н Бедров, Уважаеми г-н Грамш, Уважаеми г-н Шпар, Уважаеми д-р Арндт, Уважаеми госпожи и господа,

Бих искал първо да благодаря най-сърдечно на организаторите Паневропейски Съюз и Фондация Конрад Аденауер за този форум. Благодаря и за възможността да открия този форум с няколко въвеждащи изложения.

Защо медийният сектор е толкова важен, че му отделяме специално внимание с настоящия форум? Моят кратък отговор е: медийният сектор е изключително важен за демокрацията.

Ако концентрацията в медийния сектор е прекалено висока, ако собствеността върху тях е непрозрачна, и ако медиите са зависими от малко на брой икономически влиятелни и олигархично свързани хора, тогава демокрацията е застрашена.

Ще се върна малко назад, за да обясня това твърдение.

Откакто демократичните държави са по-големи от градовете-държави от гръцката античност, те имат един проблем. Демокрация означава, че курсът на една държава не се определя еднолично от кормчията, или от група офицери на мостика. Демокрация означава, че всеки трябва да има право на глас при определянето на посоката.

Не всеки обаче има възможност да си състави цялостно впечатление за онова, което се случва на мостика, в машинното отделение, да следи атмосферните условия, кой навигатор какви умения има или кой курс е верният за кораба.

Който не участва лично, трябва да разчита на посредници, и това – поне до известна степен - са медиите. Той трябва да разчита на това, че те информират добросъвестно и достоверно, не премълчават манипулативно, не добавят от себе си и не пишат тенденциозно. Също така разглеждат "капитана на кораба" от различни гледни точки.

Konrad-Adenauer-Stiftung / 1504 Sofia / Janko-Sakasov-Blvd. 19 /
Tel. 00359 2 – 943 43 88 / Fax 00359 2 – 943 34 59 / marco.arndt@kas.de /
<http://www.kas.de/bulgarien/>

Той също така трябва и да знае кои са хората, които го снабдяват с информация от командния мостик и трябва да може да е сигурен, че те имат критична дистанция и изследват внимателно действията на управляващите.

Медиите са "еликсирът на живота" на модерната демокрация. Само чрез подкрепата на медиите демокрацията може да функционира и могат да се разгърнат напълно нейните големи предимства. Никоя друга форма на управление не е способна да вземе под внимание интересите на "малкия човек". Тя е самокритична и може да коригира грешките на миналото както никоя друга форма на управление. Тя може да дари мир на едно общество.

Авторът на американската Декларация на независимостта Томас Джеферсън през 1787 е описал това по следния начин.

"Тъй като основата на нашето управление е мнението на народа, първата ни цел трябва да е да го държим информиран, и ако трябваше да направя избор между правителство без вестници или вестници без правителство, нямаше да се колебая нито миг да избира второто."

Ако представянето и тълкуването на политически процеси от страна на медиите работи добре, то в крайна сметка дори и една автократична или олигархична политическа система ще се демократизира.

Но ако това не работи, всяка държава постепенно ще загуби достиженията на демокрацията, дори и ако се запази демократичната фасада.

Дами и господа,

Нека въз основа на тези разсъждения да хвърлим заедно поглед върху някои забележителни особености на положението в българските медии.

Всъщност медийният ландшафт формално изглежда здрав. На глава от населението се падат много повече телевизионни канали, радиостанции и вестници отколкото в Германия. За държава с население от 7,5 милиона жители, броят на медиите е впечатляващ. И без уговорки може да се констатира, че българската конституция гарантира свободата на пресата.

Но теорията и практиката не винаги са едно и също. Който гледа по-внимателно, ще открие някои тенденции, които не са толкова добри. Те са наистина повод за известна загриженост.

Искам да обърна внимание преди всичко на следните три проблема, както вече правих това в миналото.

Собствеността върху медийните компании де факто е в ръцете на само няколко на брой предприемачи. Зад пъстрата гора от издания се крият малко на брой действащи лица, които контролират най-разнообразен набор от вестници и други медии.

Собствеността често пъти не е напълно прозрачна. Разбира се, има регистрация, но за странични лица често не е ясно кой стои зад определена медия и кой упражнява фактическия контрол.

Затова в България има само привидно разнообразие на медиите. Особено в последно време станахме свидетели как една определена медия пише за някакъв вълнуващ скандал. Други медии подхващат темата и също пишат за нея.

Всъщност това е съвсем нормално явление. То се случва ежедневно и в Германия. Всичко изглежда съвсем нормално. Но, и тук идва проблемът: редовно водещо място заемат определени скандали. Други събития за сметка на това се подминават и изобщо не се споменават в големите медии.

Защо става така? Ако погледнем зад кулисите, ни се струва че забелязваме, че вестниците, които едновременно пишат за определен скандал или едновременно премълчават определено събитие, са част от една и съща медийна група.

Очевидно актуалните теми редовно се определят, оркестрират отгоре. Отделният журналист не може да влияе много на процеса. Това е лошо и създава недобър облик на плурализма на медиите в държавата.

Ще дам и друг пример.

От време на време чуваме, че някой вестник е купен от бизнесмен без никакъв опит в областта на медийния бизнес. Името му не се чува никога повече след сделката.

От време на време чуваме, че определен вестник или друга медия са купени от личности, за които никой не може да си обясни откъде имат парите за това.

И тези примери показват опасността за плурализма на медиите в България. Ако погледнем зад фасадата, попадаме отново и отново на малък брой действащи лица. Те контролират поне де факто медийния пазар почти под формата на

монопол. Те могат да поставят едно събитие на дневен ред за обществото и от друга страна да потулят друго. Те могат също така да подкрепят така да се каже широко едно правителство, докато е уместно, и след това изведнъж така да се каже единно и едновременно да променят курса, за да подкрепят така да се каже широко правителство от друг политически спектър

Такава е реалността днес в България. Малко на брой медийни предприемачи, някои ги наричат "медийни магнати" очевидно имат възможността да влияят мащабно на общественото мнение. По тази причина те имат и значително политическо влияние. Това не могат да избегнат дори и държавните институции. Така възниква опасността от "държава в държавата". В този случай за медийните предприемачи не е чак толкова важен икономическият успех, колкото да се множи имуществото на специфични групи на интереси.

Само малко на брой качествени медии се опълчват срещу тази тенденция на концентрация на оформянето на общественото мнение, непрозрачната собственост и симулирането на критична медийна среда.

Госпожи и господа,

Медийният пейзаж в България се характеризира не само с влиянието на малко на брой собственици, респективно медийни магнати. Натиск върху отразяването на събитията има и от страна на други действащи лица. Можем да говорим дори за "практика на натиска" или по-скоро за "порочна практика на натиска".

Нейните канали са добре утвърдени. Едно телефонно обаждане на политик тук, една забележка на рекламодател там, и неудобните теми в репортажите отстъпват на заден план.

Ставали сме свидетели и на прекомерно експониране на някои скандални новини, защото засегнатите са политически или икономически конкуренти. Не искам да споменавам имена. Ще кажа само, че сред тях са висши държавни представители.

Това е знак, че системата не работи. Много журналисти знаят, че съществува тази форма на политически натиск. Знаят и кои личности могат да упражняват влияние и да оказват особено ефективен натиск върху тяхната медия. Те отчитат този факт, когато решават за какво да пишат.

Говоря тук за автоцензурата и ножицата в главата. Този феномен съществува. И това е много жалко.

Едно допитване на Асоциацията на европейските журналисти, проведено тази година сред 169 журналисти, потвърждава диагнозата. 87% от запитаните смятат, че влиянието, упражнявано върху съдържанието на журналистическите материали в България, е обичайна практика. 30% от запитаните признават, че редовно се самоцензурират.

Тези цифри показват колко е разпространен този феномен.

Госпожи и господа,

Позволете ми да се спра и на още един съществуващ проблем. Става въпрос за платените публикации.

Някои медии са развили практиката да искат пари, за да пишат за определени организации или събития. Сред потърпевшите са по-специално по-малките партии. Особено преди избори за тях е проблематично да представят идеите си пред по-широката общественост. Налага им се – това чуваме – да плащат за всяко интервю. Много често те не могат да си го позволят. Ако пък някой им предостави средства, се създава зависимост от спонсора. Това не е добре и беше критикувано също и от наблюдателите от ОССЕ.

Освен това някои частни фирми предпочитат публикациите за тях да бъдат под формата на статия, вместо да използват традиционните форми на реклама. Съответните статии се публикуват в редакционната част на вестника, а читателят или зрителят остават с погрешното впечатление, че авторът-журналист се е запознал с темата обективно и безпристрастно, преди да се изкаже по нея.

Естествено това няма нищо общо с обективната журналистика. Ползвателят на медиите тук бива умишлено подведен.

По тази причина подобна практика е чисто и просто забранена в Германия и в редица други държави. Нарушенията се санкционират строго.

Последиците от посочените проблеми са очевидни: наблюдава се критично сливане на действащите лица от политиката, бизнеса и медиите. С това свободата на изразяване на мнението е поставена под заплаха, а някои, малко на брой личности, притежаващи голяма икономическа мощ, могат да влияят на общественото мнение срещу заплащане.

При демокрацията обаче гражданите трябва да могат да разчитат на това, че медиите по независим и критичен начин да отразяват взаимодействието на политиките и бизнеса.

Уважаеми госпожи и господа,

В последно време често чуваме оплаквания, че правилата за надзор на досега сравнително независимо отразяващите Национална телевизия и Национално радио ще бъдат променени.

Непрекъснато бива изказвано предположението, че целта е да се създаде възможност за упражняване на по-голямо влияние върху тези медии. Критики се чуват и от Народното събрание. Те са насочени най-вече към Съвета за електронни медии. Може би ще чуем нещо повече по този въпрос днес.

Това ни кара да се замислим. Не е чудно, че подобни констатации намират отражение и в анализите на авторитетни неправителствени организации, които редовно сравняват положението на медиите в различни държави.

В публикуваното през тази година от международната неправителствена организация „Репортери без граници“ класиране България е слязла от 35-то място през 2007, годината на присъединяването към ЕС, на 87-мо място от общо 179 държави. С този резултат България се нарежда на последно място сред страните членки на ЕС.

Докладът „Freedom of the Press Report“ на „Freedom House“ класифицира положението на медиите в 196 държави в три категории: свободни, отчасти свободни и несвободни. Статусът на медиите в България е едва „Partly Free“.

Уважаеми госпожи и господа,

Няма съмнение, че очертаната до тук картина не е особено позитивна. Но виждам и светлина на хоризонта. Протестите, в момента по-скоро отслабващи, но продължаващи вече месеци, са знак за постепенното укрепване на гражданското общество.

И това – независимо от издигнатите там искания – е добре. Младите протестиращи заедно с голяма част от българското население настояват и за независима и качествена информация.

Гражданите имат безспорното право на такава информация. Свободата и
Konrad-Adenauer-Stiftung / 1504 Sofia / Janko-Sakasov-Blvd. 19 /
Tel. 00359 2 – 943 43 88 / Fax 00359 2 – 943 34 59 / marco.arndt@kas.de /
<http://www.kas.de/bulgarien/>

плурализъмът на медиите са сред основните ценности на Европейския съюз и основно право на всеки един гражданин на Съюза. А всяко постепенно еманципиращо се, активно гражданско общество, е тясно свързано със система от свободни и независими медии. В края на краищата едното не може без другото.

Уважаеми госпожи и господа,

Това ме навежда на следния въпрос: Какво може да се направи и от кого, за да се подобри настоящото положение на българските медии?

Според мен основно задължение се пада и на държавата. Всяка страна членка на ЕС се е задължила да гарантира основата на едно многообразно и независимо медийно пространство.

Това в крайна сметка е в интерес на всички нас. Голям брой обществени, политически и икономически проблеми като корупцията или слабостите в съдебната система биха могли да бъдат решени по един задоволителен начин ако съществува независима преса, която критично ги отразява.

Единствено по този начин може да се изгради онова съзнание за проблемите, което е необходимо за тяхното решаване.

Едно обаче трябва да ни е ясно. Държавата не може да играе неограничена роля за регулирането на пресата. Като гарант на независимото и плуралистично медийно пространство държавата следва да се ограничи с това, да наложи някои основни правила.

Такива правила са например ефективното законодателство срещу концентрацията на медиите, т.е. законодателство срещу нелоялната конкуренция и антитръстово законодателство, разпоредби за прозрачна собственост и забрана на необозначената реклама.

Нека да вземем за пример установяването на прозрачност по отношение на собствеността.

В Германия например веднъж на всеки шест месеца трябва да се публикуват собствениците и участията в собствеността на вестниците. Промени трябва да се публикуват незабавно. Вестникарските издателства са длъжни да посочат и вида и размера на участието на всеки съдружник. Освен това трябва да дадат информация за това, в кои други медии има участие издателството или неговите

собственици и в каква форма.

По този начин бързо става ясно, по какъв начин са свързани помежду си медийните фирми. В Германия тази система работи доста добре.

Какво става обаче ако някое подставено лице е официалният собственик на дадена медия, но всъщност политиката ѝ се определя от друго лице? Какво става в една такава институция?

Правото за защита на конкуренцията познава многобройни начини за прикриване на монополни структури или картели. Това винаги е естествен рефлекс в подобни на монопол пазари. Така например може да се работи с подставени лица или да се създават сложни офшорни структури.

Според германското законодателство подобни действия представляват нарушение на медийните закони. В зависимост от тежестта на случая могат да бъдат наложени глоби до 50.000 евро.

Освен това нарушението на задължението за импресум (*impressum* - юридически термин, съществуващ в германското право и най-общо означаващ посочване на собственика или автора на даден документ, сайт - бел.прев.) чрез регистрация на подставяни лица може представлява и нарушение на разпоредбите за защита на конкуренцията и да се преследва по реда на Закона за защита на конкуренцията

Смятам, че подобно задължение би трябвало да се прилага по-строгово отколкото досега и в България. Събирането и публикуването на данни за пазарните дялове в медийния сектор би било похвална стъпка именно в България. До този момент информацията относно пазарните дялове и тиражите е трудно да се получи. Освен това не винаги е съвсем ясен начина, по който тази информация е събрана.

В Германия, наред с всичко друго, с изпълнението и на тази задача е натоварена специална комисия, така наречената Комисия за разследване на концентрацията в областта на медиите, съкратено КЕК. Тази комисия е създадена през 1997 и допълва контрола върху картели в телевизионния сектор.

Членове на КЕК са както специалисти от областта на медийното и икономическото право, така и законните представители на надзорните органи на електронните медии на федералните провинции. Задача на комисията е да следи за плурализма на мненията в телевизиите и да предотвратява прекомерната концентрация. Целта е по този начин да се избегне, една фирма или група от лица да придобие водеща сила при формиране на общественото мнение.

За голяма концентрация в Германия се говори тогава, когато дадена компания чрез излъчваните от нея програми и другите ѝ дейности на пазари, имащи отношение към медиите, достигне среден годишен зрителски дял от 30%.

Преди няколко години КЕК предотврати придобиването на телевизионната група „ProSieben/Sat.1“ от влиятелното дружество Axel Springer AG в Германия.

Комисията проверява също така и много коректно, кой стои зад съответните фирми и така се опитва да разкрива регистрации с чрез подставени лица и при необходимост да санкционира това .

Освен това на интернет-страницата на КЕК може всеки да види какви са зрителските дялове на отделните телевизии и каква е тяхната собственост.

Мисля, че това е модел, който може да бъде интересен и за България. Ние с удоволствие бихме споделили нашия опит и бихме изпратили експерти.

Уважаеми госпожи и господа,

Що се отнася до свободата на печата и плурализма на медиите, наред с държавата, голяма отговорност носят най-вече журналистите и гражданското общество.

За съжаление до този момент гражданското общество и журналистическите съюзи не са поели достатъчно полагащата им се водеща роля в дебата за свободата на медиите в България.

Действително съществува етичен кодекс на журналиста, но ако се съди по това, което чуваме, нарушенията на този кодекс обаче често не се санкционират особено ефективно, а понякога дори не се и забелязват. Саморегулирането на медиите очевидно още не функционира задоволително.

Все пак и в този план вече има добри идеи и инициативи, като например споменатата вече анкета на Асоциацията на европейските журналисти АЕЖ. Това са положителни наченки и многообещаващи пътища.

В крайна сметка всички бъдещи загриженост положения и практики могат да бъдат премахнати единствено с участието и активността на журналистите.

Признавам, че това не винаги е лесно за журналистите в България. Всички, които изхранват семействата си, практикувайки журналистическата професия, ако се наложи, трябва да вземат тежко решение. Трябва да се запитат, дали да участват в съмнителни игри или да поставят на карта своите бъдещи доходи.

Изключително важно е, нито един журналист да не бъде оставен сам с това решение, а да може да се опре на силна мрежа. В България също е необходима система на журналистическа солидарност, която да пази журналистите от политически и икономически натиск и да критикува онези, които по незаконен начин упражняват този натиск.

Не бива да забравяме и силата на гражданското общество. Всеки би могъл да използва своята сила като потребител. За обикновения гражданин не винаги е лесно да намери в медийната джунгла качествените медии или пък да разбере, кой коя медия контролира. Но не е и невъзможно в ерата на интернета.

Бих препоръчал на всеки гражданин да използва множество различни медии и да се отнася критично към тяхното съдържание и качество. Днес ролята на онлайн-медиите без съмнение расте.

Уважаеми госпожи и господа,

Позволете ми към края накратко да засегна и европейския аспект на темата за свободата на медиите:

Естествено верните решения на проблемите в медийния сектор трябва да бъдат намерени на национално равнище и с помощта на гражданското общество.

Европейската комисии и страните членки не бива да престават обаче да поставят темата за положението на медиите и да предлагат консултации и подкрепа за постигане на конкретни подобрения.

Комисар Нели Круз и комисар Вивиан Рединг по мое мнение вече дадоха добър пример със своите изказвания за положението на медиите в България.

В България съществува и един специфичен аспект: Европейската комисия трябва да помисли, как да подобри прозрачността на изразходените от нея средства за медийния сектор. Непрекъснато се чуват слухове за злоупотреби със средства, предоставени от Европейската комисия за работа с обществеността. Това е сектор, за който по мое мнение Комисията на ЕС би трябвало по-силно да внимава.

Уважаеми госпожи и господа,

Като посланик на Германия аз представлявам една държава, свързана с тесни приятелски отношения с този регион. Считаю за свое задължение, да посочвам съществуващите проблеми. Правя това не с нравоучителен тон, а в знак на дълбока свързаност с България, страната, в която живея и работя.

По подобен начин виждат нещата и много мои колеги посланици на други страни от ЕС.

Германия има вече добър опит с комбинацията от журналистическо саморегулиране и държавна регулация.

В миналото многократно сме предлагали консултации и сме организирали форуми на медийна тематика, за да могат основните действащи лица да си изградят представа за нещата.

Като казвам „ние“ имам предвид редица организации от Германия, не само чисто държавните. Известни заслуги имат германските политически фондации.

Апелирам към всички групи и най-вече към Вас, скъпи гости, още повече да засилите Вашите усилия. Темата действително е изключително важна. Недостатъците в медийната система застрашават не само развитието на демокрацията. Те накърняват и нашите общи европейски ценности.

Казах още в началото: олигархично преплетени кръгове имат естествения рефлекс, все повече да контролират медиите и по този начин да защитават своите политически и икономически придобивки. Така обаче не може да се продължава.

Докато държавата толерира и дори насърчава това, ще цари „слободия“. Думата „слободия“ произлиза от класическата дума „свобода“. При слободията обаче свободата е изродена в приличащ на анархия, лишен от правила вакуум, в който цари правото на силния. Няма свобода, а само „слободия“.

Настоящата криза показва, че съдбите на страните членки на ЕС са достатъчно тясно преплетени една с друга, за да се игнорира подобно състояние. Неуместната снизходителност към управленческите дефицити в отделни страни членки се отразяват по-рано или по-късно негативно на цялата общност.

Затова упрекът в „намеса във вътрешните работи“, който се отправя към някои политически изявления на посланиците на страните от ЕС – много мога да Ви разказвам за това – действително е неуместен. В ЕС вече има все по-малко вътрешни работи на страните членки (като изключим връчването на ордени, разбира се!)

Има все повече вътрешни работи на Европейския съюз, към които всеки гражданин на Съюзи би трябвало да има отношение. Отношението на Германия към съществуващите де факто дефицити по отношение на свободата и независимостта на медиите е ясно.

В заключение бих искал – и това ми се струва важно – да подчертая отговорността на всеки един от Вас. С присъствието си днес Вие показвате, че се борите за свободата на медиите и осъзнавате Вашата отговорност.

Искам да Ви окуража да продължите. Не отмествайте поглед и слух, поставяйте под съмнение, дръжте темата за свободата и независимостта на медиите на дневен ред! Това ще укрепи демокрацията в тази чудесна страна, България.

Желая на всички интересна конференция с много бъдещи ползи!

Благодаря за вниманието!